

LAND ART:

Το Φυσικό Περιβάλλον ως Τέχνη

Τεύχος 98 Οκτ. Νοε. Δεκ. 2009

Οι φίλοι του μουσείου

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

Δ	Τ	Τ	Π	Π	Σ	Κ
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

11/1: "Αμμωνίτες"
24/1: ΧΡΟΝΟΣ: Παιδικό Εργαστήρι
31/1: Βασυλόπιττα

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

Δ	Τ	Τ	Π	Π	Σ	Κ
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28

1/2: "Αμμωνίτες"
7/2: Βυζαντινό Μουσείο
21/2: ΑΝΕΜΟΣ: Παιδικό Εργαστήρι

ΜΑΡΤΙΟΣ

Δ	Τ	Τ	Π	Π	Σ	Κ
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

1/3: "Αμμωνίτες", Γ.Σ.
14/3: Εθνική Πινακοθήκη
27-28/3: ΒΙΒΛΙΑΓΟΡΑ και Πασχαλινό Παζάρι

ΑΠΡΙΛΙΟΣ

Δ	Τ	Τ	Π	Π	Σ	Κ
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30		

18/4: ΦΩΣ Α' μέρος: Παιδικό Εργαστήρι
25/4: Εκδρομή και Ξενάγηση στο Λαύριο

ΜΑΪΟΣ

Δ	Τ	Τ	Π	Π	Σ	Κ
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30
31						

3/5: "Αμμωνίτες"
9/5: ΦΩΣ Β' μέρος: Παιδικό Εργαστήρι
30/5: Εκδρομή και Ξενάγηση στην Αργολίδα

ΙΟΥΝΙΟΣ

Δ	Τ	Τ	Π	Π	Σ	Κ
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30

7/6: "Αμμωνίτες"

Η ανοιξιάτικη εκδρομή μας θα ανακοινωθεί αργότερα

της Αναστασίας Μιχαήλ-Πορτόλου, Νομικού Περιβάλλοντος

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται σημαντική αύξηση διεθνών καλλιτεχνικών εκθέσεων με θέμα την οικολογία και το περιβάλλον, γεγονός που φανερώσει το ενδιαφέρον της τέχνης για τα σύγχρονα περιβαλλοντικά προβλήματα. Ήδη και στην Ελλάδα, το Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, οργάνωσε στην Αθήνα το καλοκαίρι του 2009, στο χώρο του Ωδείου Αθηνών, την Έκθεση *Διευρυμένες Οικολογίες*, προσθέτοντας στον υφιστάμενο προβληματισμό τη σύγχρονη εκδοχή του. Οι παραπάνω παρατηρήσεις επαναφέρουν στη μνήμη τη γένεση της Land art ως τέχνης η οποία προβάλλει την άμεση σχέση του καλλιτέχνη με το φυσικό περιβάλλον.

Land art - Earthworks

Η Land Art, η Τέχνη της Γης, στην ελληνική της μετάφραση, είναι το καλλιτεχνικό είδος που εμφανίστηκε σε Αμερική και Ευρώπη τη δεκαετία του 1960 - 1970, σε ένα ιδιαίτερα φορτισμένο κοινωνικά και πολιτικά κλίμα. Ψυχρός πόλεμος, πόλεμος του Βιετνάμ, δολοφονίες πολιτικών προσώπων, διαδηλώσεις διαμαρτυρίας και διαδηλώσεις φοιτητών, φανερώσαν ένα κλίμα κοινωνικών συγκρούσεων και ανάγκης αλλαγής. Την ίδια εποχή και το Οικολογικό Κίνημα εμφανίζεται στην πολιτική σκηνή δυναμικά διεκδικώντας και προβάλλοντας την ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος.

Οι νεαροί καλλιτέχνες, ευαίσθητοι δέκτες του κοινωνικού γίγνεσθαι, αντανακλούν στην τέχνη τους τις συγκρούσεις της εποχής και τείνουν σε δημιουργία νέων, καινοτόμων έργων που σηματοδοτούν τη ρήξη με την κλασική παράδοση και την εξέλιξη σε ένα διαφορετικό και πρωτοπόρο τρόπο έκφρασης.

Στην κλασική τοπιογραφία της δυτικής ζωγραφικής, η φύση και το φυσικό τοπίο παρουσιάζονται μέσα στο πλαίσιο του πίνακα της ζωγραφικής. Το φυσικό τοπίο, η φύση, απεικονίζονται μέσα από την προσπάθεια του καλλιτέχνη να μιμηθεί το φυσικό τοπίο που εμφανίζεται στον - αποστασιοποιημένο - από τη φύση πίνακα ζωγραφικής. Αποστασιοποιημένο, γιατί η πραγματικότητα της φύσης, ο πραγματικός φυσικός χώρος βρίσκεται «έξω» από το περιχαρακωμένο πλαίσιο του πίνακα. Ο καλλιτέχνης με χρώματα και πινέλα μορφοποιεί ένα κομμάτι, μέρος του φυσικού τοπίου, όπως αυτό διαμορφώνεται μέσα από τη μνήμη του, από την εντύπωση που έχει από το πραγματικό φυσικό περιβάλλον. Επί πλέον το έργο ολοκληρώνεται μέσα στο εργαστήρι του καλλιτέχνη.

Στην Land Art όμως ο καλλιτέχνης δημιουργεί σε άμεση επαφή με το φυσικό περιβάλλον. Η ίδια η φύση γίνεται έργο τέχνης. Τα φυσικά της στοιχεία δημιουργούν το έργο τέχνης. Επομένως ο πρωτοπόρος χαρακτήρας της Land Art απορρέει από το πραγματικό γεγονός της διαλεκτικής σχέσης του καλλιτέχνη με το φυσικό περιβάλλον. Το έργο που δημιουργείται παρουσιάζει μια νέα καλλιτεχνική μορφή (φόρμα).

Χαρακτηριστικό έργο της Land Art από τη μελέτη του οποίου είναι δυνατό να προσδιορισθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της τέχνης αυτής, είναι το έργο του Αμερικανού καλλιτέχνη και πρωτοπόρου της Land Art, **Michael Heizer, Double Negative** που έγινε στην Ερήμο της **Nevada των ΗΠΑ** από το 1968 έως το 1970.

Το έργο αυτό, όπως επισμαίνεται και από την ονομασία του -Διπλό Αρνητικό- αποτελεί άρνηση της κλασικής τέχνης που αναπαριστά την ομορφιά του δυτικού τοπίου, όπως επίσης και άρνηση του γλυπτού έργου. Στην κλασική τέχνη δεν υπάρχει γλυπτό έργο του φυσικού τοπίου.

Στην Land Art το ενδιαφέρον του καλλιτέχνη εστιάζεται στον πραγματικό χώρο της φύσης στον οποίο επεμβαίνει εικαστικά, τον τροποποιεί, δημιουργεί την τέχνη του. Για την κατασκευή του τεράστιου έργου απομακρύνθηκαν 40.000 τόνοι άμμου και πέτρας από την περιοχή με τη βοήθεια δομικών μηχανημάτων. Δημιουργήθηκε ένα μεγάλο κενό, ανάμεσα από τα δυο τεράστια ορθογώνια σχήματα.

Κύριο χαρακτηριστικό της Land Art είναι η ολοκλήρωση του έργου στο φυσικό τοπίο και η οργανική σχέση που έχει το έργο με το φυσικό περιβάλλον. Το έργο γίνεται συστατικό στοιχείο της φύσης. Ο θεατής αναπτύσσει βιωματική σχέση με το έργο. Το έργο μετά την ολοκλήρωσή του αφήνεται στη φυσική φθορά του χρόνου και των καιρικών συνθηκών. Η τέχνη αποκτά εφήμερο χαρακτήρα. Τα έργα της Land Art είναι τεράστια, δαπανηρά, και δεν μπορούν να μετακινηθούν σε αίθουσα τέχνης ή μουσείο. Για τη διατήρηση της μνήμης τους είναι αναγκαία η τεκμηρίωσή τους με φωτογραφίες, κινηματογράφηση, έντυπα και σχέδια που γίνονται στη διάρκεια της κατασκευής του έργου. Πρωτοπόροι καλλιτέχνες της Land Art είναι οι M. Heizer, R. Smithson, Walter de Maria, Nancy Holt, R. Morris, Denis Oppenheim, Richard Long, Andy Goldsworthy κ.ά.

Ο **Robert Smithson** υπήρξε ηγετική φυσιογνωμία της Land Art. Αν και έφυγε νέος από τη ζωή πρόλαβε να αφήσει σημαντικό έργο που άνοιξε καλλιτεχνικούς ορίζοντες στις επόμενες γενιές. Ξεκίνησε από ζωγράφος, αλλά τελικά τον κέρδισε η γλυπτική σε έρημα τοπία. Τον ενδιέφερε όμως και η φυσική επιστήμη και ιδιαίτερα το φαινόμενο της εντροπίας, δηλαδή η τάση του σύμπαντος σε αταξία που οδηγεί τελικά σε καταστροφή. Από την εντροπία η φύση υφίσταται φθορά, αλλάζει χρώμα και υφή. Τον καλλιτέχνη γοήτευσε αισθητικά η κατεστραμμένη γη και από την εντροπία διαμόρφωσε το προσωπικό του ύφος. Ενώ κατά βάση ήταν φορμαλιστής καλλιτέχνης είχε και οικολογικές ανησυχίες, τις οποίες όμως δεν ολοκλήρωσε μέσα από το έργο του. Το εμβληματικό του έργο **Spiral Jetty** (εξώφυλλο) αποτελεί μια γλυπτική χειρονομία πάνω στην έρημο της Utah. Σχηματίζει ένα τεράστιο ερωτηματικό μήκους 460 μ. που κατασκευάστηκε από 70.000 τόνους χώματος, μαύρης πέτρας και κρυστάλλων αλατιού για να καλυφθεί και η Μεγάλη Λίμνη της περιοχής, πρώην ορυχείο πετρελαίου. Το ερωτηματικό συμβολίζει την κυκλική κίνηση του σύμπαντος, αλλά ακόμα και τη γεμάτη ερωτηματικά πορεία του ανθρώπου. Είναι έργο υψηλής αισθητικής από ένα φιλέρημο φιλόσοφο καλλιτέχνη. Το έργο φωτογραφήθηκε, κινηματογραφήθηκε αλλά κυρίως έγινε γνωστό και από την περιγραφή του ίδιου του καλλιτέχνη.

Christo Jeanne Claude: Περικυκλωμένα Νησιά, Κόλλπος του Μαϊάμι Φλόριδα ΗΠΑ, 1980. Αρχικά οι καλλιτέχνες χρησιμοποίησαν καταναλωτικά και ευτελή αντικείμενα. Σκέπαζαν, με ύφασμα ή παρόμοιο υλικό, μπουκάλια και έθεταν το ερώτημα τι μπορεί να κρυβεται πίσω από το περιτύλιγμα; Ποιο είναι το πραγματικό αντικείμενο; Μεταμορφωμένα ερωτήματα που αποτέλεσαν την ουσία για την κατεχοχρήν θεατρική και μεγαλειώδη τέχνη τους. Περικύκλωσαν 11 νησιά χρησιμοποιώντας 7.000.000 τμ. ύφασμα χρώματος ροζ. Τα νησιά μεταμορφώθηκαν σε τεράστιες εξωτικές θαλάσσιες ανεμώνες που στόλισαν για δυο εβδομάδες μόνο τη θάλασσα του Μαϊάμι. Το ύφασμα αποσύρθηκε, το έργο έπαψε να υπάρχει δηλώνοντας το εφήμερο της τέχνης.

Richard Long: A Line in Scotland, 1981. Ο Βρετανός καλλιτέχνης προτίμησε να δημιουργήσει μια τέχνη απλή, η οποία συνδέει την τέχνη με την εμπειρία του περπατήματος. Όπως ο ίδιος ο καλλιτέχνης λέει, κατά τη διάρκεια του περπατήματος η τέχνη του εμπλουτίζεται από την επαφή του με το γρασίδι, τα σύννεφα, τα καιρικά φαινόμενα και ότι απλόχερα προσφέρει στον άνθρωπο η φύση. Ο Richard Long περπατώντας επαναποθετεί υλικά της φύσης, κυρίως πέτρες, και διαμορφώνει ένα νέο περιβάλλον με απλά σχήματα γραμμής, κύκλους. Η τέχνη του είναι απλή αλλά δυνατή και με σεβασμό στο περιβάλλον. Η τεκμηρίωση του έργου γίνεται με φωτογράφιση από τον ίδιο.

Οι πρωτοπόροι της Land Art μυθοποιήθηκαν στην Αμερική. Θεωρήθηκαν ως οι πιο σημαντικοί καλλιτέχνες των ΗΠΑ. Πρέπει να επισημανθεί όμως ότι οι επεμβάσεις τους στο φυσικό περιβάλλον δημιούργησαν αντιδράσεις και διαμαρτυρίες για την έλλειψη σεβασμού στο περιβάλλον.

Περιβαλλοντική Τέχνη

- Eco Art - Environmental Art

Ορισμένοι Land Art καλλιτέχνες απομακρύνθηκαν από την αναζήτηση αισθητικής και φορμαλιστικής τέχνης. Στράφηκαν στην Περιβαλλοντική Τέχνη η οποία επηρεασμένη και από το Οικολογικό Κίνημα τόνιζε την ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος μέσα από τη μελέτη του οικοσυστήματος, της επαναφοράς κατεστραμμένων περιοχών στην πρότερή τους κατάσταση. Σκοπός είναι η οικολογική συνειδητοποίηση μέσα από την εικαστική έκφραση. Η Περιβαλλοντική Τέχνη ενώνει τις ανάγκες της κοινωνίας με την Τέχνη.

Patricia Johanson: Fair Park Lagoon, USA, 1982
Το Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης του Ντάλας ανέθεσε στην καλλιτέχνη να επαναφέρει στην πρότερή του κατάσταση υδροβιότοπο της περιοχής που είχε γίνει βούρκος. Ο υδροβιότοπος βρισκόταν στη λίμνη της πόλης. Ο βούρκος καθαρίστηκε, τοποθετήθηκαν φυτά που αρμόζουν στο οικοσύστημα της λίμνης, προστέθηκαν ψάρια. Στη συνέχεια τοποθετήθηκαν γέφυρες για να μπορούν οι κάτοικοι της πόλης, περπατώντας στο πάρκο, να ξαναβρουν τη χαμένη επαφή με τη φύση. Με αυτόν τον τρόπο η Τέχνη έρχεται να υπηρετήσει κοινωνικές ανάγκες.

Agnes Denes: A Mountain of Trees Φινλανδία, 1982
Το πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για την προστασία του περιβάλλοντος και το Υπουργείο Περιβάλλοντος της Φινλανδίας χρηματοδότησαν το έργο της καλλιτέχνης. Ένα βουνό από δένδρα. Για τον εορτασμό της Ημέρας της Γης, 10.000 δένδρα φυτεύτηκαν από 10.000 εθελοντές απ' όλο τον κόσμο για να σχηματισθεί ένα βουνό με ελικοειδές σχήμα. Με το περιβαλλοντικό αυτό έργο τονίζεται η ανάγκη της Διεθνούς Συνεργασίας για την εξασφάλιση της επιβίωσης του ανθρώπου και της προστασίας του περιβάλλοντος.

Joseph Beys: 7000 Oaks Kassel Γερμανία, 1982-1987
Γερμανός καλλιτέχνης και από τους μεγαλύτερους της σύγχρονης εποχής έθεσε ως σκοπό του έργου του την ένωση της κοινωνίας με την τέχνη. Ο καλλιτέχνης πρέπει να γίνει ακτιβιστής για κοινωνικό σκοπό και ο ενεργός πολίτης καλλιτέχνης μέσα από κοινωνική δράση. Συμβαδίζοντας με τις οικολογικές αντιλήψεις της εποχής του θεωρούσε ότι η φύση είναι ζωντανός οργανισμός και ο άνθρωπος μέλος της που έχει όμως τη δυνατότητα να επεμβαίνει στη φύση για καλό ή για κακό. Πίστευε επίσης ότι η χρήση του περιβάλλοντος δεν πραγματοποιείται ανεξάρτητα από κοινωνικές και οικολογικές επεμβάσεις, και έθεσε τα θεμέλια της Περιβαλλοντικής Τέχνης. Δημιούργησε ο ίδιος με το έργο του την εικόνα του ηθικά και κοινωνικά δεσμευμένου με το περιβάλλον καλλιτέχνη. Αποτέλεσε πρότυπο για τις επόμενες γενιές καλλιτεχνών.

Το περιβαλλοντικό έργο 7000 Βαλανιδιές έγινε μετά από πρόταση της διεθνούς έκθεσης Documenta που γίνεται στο Kassel της Γερμανίας. Η δειροφύτευση κράτησε από το 1982 έως το 1987. Δημιουργήθηκε ένα Γλυπτό Δάσος που συμβόλιζε την ένωση του ανθρώπου με τη φύση. Η κοινωνική πράξη της δειροφύτευσης και το δάσος από βαλανιδιές διακηρύσσουν το οικολογικό μήνυμα ότι η επιβίωση του ανθρώπου εξασφαλίζεται με τη δειροφύτευση που διαρκεί στο χρόνο, δεν σταματάει ποτέ.

ΙΟΥΛΙΟΣ

Δ	Τ	Τ	Π	Π	Σ	Κ
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

Δ	Τ	Τ	Π	Π	Σ	Κ
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29
30	31					

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

Δ	Τ	Τ	Π	Π	Σ	Κ
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

Δ	Τ	Τ	Π	Π	Σ	Κ
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30
31						

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

Δ	Τ	Τ	Π	Π	Σ	Κ
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29
30						

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

Δ	Τ	Τ	Π	Π	Σ	Κ
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30
31						

Οι εκδηλώσεις του δεύτερου εξαμήνου του 2010, θ' ανακοινωθούν αργότερα.

